

KOVÁCS ISTVÁN

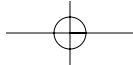
*Fehér és fekete**Szervátiusz Tibor*

z ember őrzi a pillanatképeket, amelyek meghatározták az életét. Azt például, ahogyan a börtönbe vonuló ismerős mögött, aki majdnem apám lett, 1956 decemberében becsukódik lakásunk ajtaja. És én megfogom búcsút intő kezét... Azóta bukdácsolok mellette... Évtizedek múltán már-már elhiszem, hogy az örökkévalóságba... Amelyet kiolt az újabb pillanatkép... A lengyel őrnaszád parancsnokára emlékszem, aki a gdyniai kikötőben kíváncsiskodó diáktársaimmal együtt meghívott hajójának fedélzetére 1963 nyarán, s kérte, meséljünk neki (és matrózainak) „a szent suhancokról”, akik 1956 őszén hasonló hősiességgel és árvasággal harcoltak, mint ő és kamasztársai az 1944-es varsói felkelés idején...

Amikor önmagával készül elmélyültebben beszélgetni az ember, rátelepszik az ima csöndje. Ilyenkor eddig nemegyszer jelent meg előttem Szervátiusz Tibor a messzeségbe révedve, s mögötte végtelenbe nyíló csarnokként a kolozsvári műterem. Térről és időről szólva 1967 novemberében találom magam... szemben az ő Kolozsvári Krisztusával. Aki nem véletlenül főhőse a 2009-ben megjelent képzőművészeti albumnak. Hőse persze a fájdalomként lecsorgó vasrácsokat valóságosan összefogó szögesdrótok mögé forrasztott megannyi ember, emberarc. *Börtön* volt a kompozíció címe régen. Ma: *Szülőföldem, Erdély*. Ez a szobor 1964-ben készült, vagyis egy évvel azután, hogy az ENSZ-szel kötött megállapodás nyomán Magyarországon megnyíltak a börtönök 1956 politikai foglyai előtt. Egy részük, az ismeretlenebbek, akikért csak Bibó István emelte fel a szavát, továbbra is rács mögött maradtak. Számomra az ő emlékezetüket is őrzi ez a drámai szoborkompozíció, nemcsak az 1956-os magyar forradalom erdélyi rabjaiét, akiknek mártírsorsa előrevetette annak árnyát, milyen sorsot szán a román kommunista diktatúra a kisebbségi sorba taszított magyarságnak, a méltóságáért lázadni merő embernek.

A magyarországi közvélemény Korniss Péter és Sára Sándor művészi fényképein ismerhette meg Szervátiusz Tibor szobrait. Az *Új Írás* 1968. augusztusi száma az *Ítélet* című filmforgatókönyvet az ő műveivel illusztrálta. Életem legfontosabb közlésének örülhettem volna én is, aki kezdő poétaként a *Vaskönnnyek* című versemmel szólhattam a képmellékletben látható *Kolozsvári Krisztusról*, *Petőfiről*, *Dózsa baláljáról*, a *Börtönről*. Talán az utóbbiról írott strófa –

*vaskönnnyekkel összeforrasztott
tenyérforró rácsok
jelentenek Neked
négyzetméternyi szabadságot*

– ijesztett rá a képszerkesztőre annyira, hogy éberségre szólítsa fel a frissen ki-nevezett, tapasztalatlan főszerkesztőt. A vers így kikerült a nyomtatás előtti számból. Kósa Ferenc-től megkaptam a korrektúrát, amelyben a *Kolozsvári Krisztus* „illusztrációjaként” még látható a vers. Diákjaimnak ezzel a dokumentummal bizonyítottam, hogy – minden ellenkező állítás dacára – Magyarországon is létezett előzetes cenzúra.

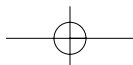
Igen, Szervátiusz Tibor szobra, az 1965-ben faragott *Dózsa György halála* lehetett ihletője az *Ítélet* című filmnek. Ha a kezdet kezdetén nem is, akkor már bizonyára igen, amikor Kósa Ferenc, Csoóri Sándor és Sára Sándor a film megvalósítása kapcsán sűrűbben megfordultak Erdélyben, s szellemi harcálláspontjukat a Fellegvár oldalában álló Szervátiusz-műteremben rendezték be.

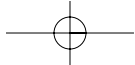
Én is évente elzarándokoltam oda. Láthattam a születő szobrokat: *A tízes trónon* címűt, amelyet a halált egyszerre csontvázzá izzító és dermesztő élet katedrálisromjának éreztem. És láttam a *Petőfi halála* és a *Petőfi Erdélyben* elnevezésű szobrokat, az egymást követő pillanatok drámáját. Megcsodáltam a *Napisten ébredése* önmagába bilincselődő, márványosan finom, emberien határozott vonalait. Farkaslakára is elmentem háromszor egymás után, hogy a „két cserefa tömött árnyában” az apa és fia által sziklába faragott *Tamási Aron-emlékművel* szembesüljek 1972-ben. Legendák szóltak arról, miként gördítették le a hegyekből a félháznyi kőtömböt.

Mindezen alkotások sajátos szellemi vízjeleként villanhat meg a szemlélődő előtt a két szoborfej: a fehér Bartók és a fekete Ady. A mészkö és az andezit. Az utóbbit Szervátiusz Tibor tizenhárom éven át faragta. Nagy László verset írt róla *Endre andezitből* címmel – *Szervátiusz Tibornak ajánlva* és téve föl a kérdések sorát:

*Hányszor az öldöklő angyal – nemcsak a képzeleti –
elszállt a halántéknál, míg te a vídia-csákányt
ütögetted a kőböz! Évtizedig mennyi csapás,
s mennyi visszaiütésed a sorsnak a vérrel jelölt
szemöldökfa alján! Nehéz volt? Ez is kevés volt,
mert aki áldva: kétszeresen verve. Kétfelől verve.
Kiontva éléd a lét, – a múlt, jelen végighasítva,
s hossza a völgynek nem fenyves, de borda-szilánkos,
s nem a bodzavirág, de a lép, a máj és epe szagosul,
s kifacsarható sorra mind, ami ember jonha. Mi történt?
Emeled bajos szemedet föntre, de üres az égbolt,
havasok lépkedve völgyben vásznasan, ártatlanul
fölszedik beleidet húrnak. Hányszor kell meghalni még?*

E két szobor Szervátiusz Tibor szellemi ikerképmásai. Bartók zenéje és Ady költészete hatott rá leginkább. Hozzátehetjük Móricz Zsigmond népszemléletét, hagyománytisztelőtét, prózaművészetét, Márton Áron püspök tartását, közösségi áldozatvállalását, Szabó Dezső nemzetfelfogását – ha az ő szobraikról van szó.

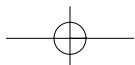
Persze a sor folytatható Eötvös Józseffel, Széchenyi Istvánnal s az emlékművekké kibontott tragikus évszámokkal: a Trianont jelentő 1920-szal és a magyarságon majdhogynem halálos sebet ejtő 1956-tal is, amely nélkül persze lehetetlen volna a feltámadás esélyéről beszélni...

Ady, Bartók, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső szobrait Szervátiusz Tibor létportréknak nevezi: „Már a hatvanas évek elején, amikor Bartókot, majd Adyt faragtam, úgy véltem: a régi értelemben a portrénak nem is érdemes nekifogni. Úgy gondoltam: nem arcot, sokkal inkább sorsot kell megfaragnom a magyar szellemi élet kimagasló alakjainak esetében. A létüket, amely egyúttal egy nép, egy népcsoport életét, létét is tükrözi. A kerek Móriczban minden gömbölyű piknikussága ellenére nagy alföldi erő, félelmetesen ősi földhözköttöttség, parasztság, rejtelmes, bálványyszerű komolyság van. [...] Adyt a saját magam számára faragtam, megidézve szellemét, s kőbe zárva, hogy ott legyen mellettem, ha segítségre szorulnék. [...] Ott áll Bartók portréja, az eredeti, a kőbe álmódott, majd vésett. Bartók esetében a zene volt az én nagy kiinduló élményem. Tehát már nem az élő Bartók, az ember, hanem a visszatért lelke, megkristályosodott tiszta szellemsége. Az egyszerű mészkövet találtam hozzá méltónak, találónak, kifejezőnek. A primitív anyag lyukacsos felülete természetszeretétét, egyszerű emberségét sugallja” – vallja *Az idő kapujában* című, 2003-ban napvilágot látott kötet bevezető interjújában Szervátiusz Klárának.

Szervátiusz Tibor művészetét áthatja a magyar kultúra iránti odaadás. Kimutatható hatásaiban a legtágabban vett moldvai csángó–magyar néprajzi örökség és az erdélyi, elsősorban kalotaszegi népművészeti tradíció a meghatározó. Köszönhetően zenei, viseleti, díszítő elemeiknek, legendáiknak, mesei fordulataiknak, balladáik sorsmotívumainak.

Az igényes kiállítású kötet minden bizonnyal az idén júliusban nyolcvan esztendősz Szervátiusz Tibor életútja és művészi pályája előtti tiszteletadás szándékával készült volna. Döbrentei Kornél, Duray Miklós, Lisztóczy László, Losonci Miklós, Sándor András, Bakay Kornél írásait életrajzi adattár, katalóguslajstrom és bibliográfia egészíti ki.

Miután Szervátiusz Tibor a román titkosrendőrség mindennapi zaklatása elől édesapjával, Szervátiusz Jenővel együtt 1977-ben Budapestre települt át, a látszólagos felszabadultság művészetét nem gazdagította, nem teljesítette ki. Egyszerűen azért, mert lelkileg, szellemileg, művészileg a teljességet hozta magával. Ezt bizonyítják a kötetben közzétett fotók is, amelyek nem az egyes művek keletkezésének sorrendjében követik egymást. Így megbizonyosodhatunk róla, hogy Szervátiusz Tibor életpályája nem tagolható, nem szabdalható fel az úgynevezett művészi fejlődés szakaszai szerint. Az 1957-es *Csángó leány* ugyanolyan tökéletes alkotás, mint például az 1977-es *Ősanya*, az 1957-es *Kolozsvári Pietà* kőbe vésett fájdalomát ugyanazok a mozdulatok keltették életre, mint az 1995-ben készült *Nagymarosi Pietà*ét, az 1960-as *Színes madonna* arcán már áttetszik az 1984-ben készült *Csongrádi Életfa* nőalakjának mosolya. A változás a mozdulatok, a vonalak gazdaságosságában, célirányosságában s ezáltal a formák, a gondolatok lekerekítettségében mutatható ki.

Vagyis áttelepedése után a tér – főként a rendszerváltozást követően – tematikailag nyílt ki előtte. Ez nem jelenti azt, hogy elkényeztették volna megrendelésekkel. A hivatalos akadémiai irányzatba nem fért bele műtszemlélete, a politika mindenekelőtti magyarságszeretetével nem tudott mit kezdeni.

Szervátiusz Tibor érdeklődése a legrégebbi történelmi korszakok magyaros jelleű és szellemű művészete iránt, nem az új keletű „magyarságkutató, őstörténeti divat” – olykor zavaros – folyománya. Esetében sokkal mélyebb, megalapozottabb, tartalmasabb tájékozódásról, tájékozottságról van szó. Ennek kezdete időben egy 1958-as szovjetunióbeli szakmai látogatásában gyökerezik. A leningrádi Ermitázsban tett, egész életére és művészi szemléletére kiható felfedezéséről, amelynek során megcsodálhatott egy szkíta királysírt, így vallott Szervátiusz Klárának: „2400 évig be volt fagyva a sír az Altáj-hegység gyomrába, rablók sem foszthatták ki. Ezért aztán számos aranyelet is előkerült, számos szkíta szarvast csodálhattam meg. Ami énreám igazán megdöbbenő benyomást tett, az például maga a sír, amely olyan volt, mint egy székelly csűr. A fából készült építményben gerendamennezet, ezen feküdtek a királlyal sírba nyilazott lovak csontjai. A sír közepén fekvő király múmiája igen emlékeztetett engem egy székelly férfi arcára. A sírkamra vagy inkább épület falát takarók fedték, ezek is ismerősek voltak, mert rátétes szűrhimzések díszítették, akárcsak a magyar pásztorok szüreit. A díszítőmotívumok is hasonlóak voltak a miénkhez, emlékeztettek a székelly népművészet színvilágára és vonalvezetésére.”

Ebbe a királysírba önkéntelenül odaképzem Szervátiusz Tibor egyik legszebb szobrát, az 1972-ben készített *Napisten rendjét*. Az örökké felkelő és soha le nem nyugvó napot... (Szerkesztette: Szervátiusz Klára. Budapest, 2009, Mikes Kiadó–Szervátiusz Alapítvány.)

Köszöntjük a 80 éves művészt!